

Bergsstaten
mineinspect@bergsstaten.se

Yttrande angående ansökan om bearbetningskoncession för området Norra Kärr K nr 2 i Jönköpings och Ödeshögs kommuner

Er beteckning: BS 22-1321-2024

Ställningstagande

Länsstyrelsen anser att miljökonsekvensbeskrivningen kan godkännas och tillstyrker att GREENNA Mineral AB meddelas bearbetningskoncession för området Norra Kärr K nr 2.

Länsstyrelsen anser att följande villkor bör föreskrivas i koncessionen.

1. Bolaget ska, efter samråd med Bergsstaten och berörda länsstyrelser, vidta försiktighetsmått och åtgärder i den omfattning som krävs för att skydda jord- och skogsbruksnäringen i det ekologiskt känsliga området Hålaveden, utanför koncessionsområdet, från negativa konsekvenser av gruvdriften.

Beskrivning av ärendet

Bakgrund

GREENNA Mineral AB, 556745-0977, har den 9 december 2024 ansökt om bearbetningskoncession enligt minerallagen (1991:45) för ett område i Jönköpings kommun, Jönköpings län som benämns Norra Kärr K nr 2.

Bergmästaren har den 27 mars 2025 överlämnat ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen till Länsstyrelsen för samråd enligt 8 kap. 1 § minerallagen och för yttrande avseende tillämpningen av 3 kap., 4 kap. 1-7 §§ och 6 kap. 28-46 §§ miljöbalken (1998:808). Bergsstaten har även efterfrågat Länsstyrelsens inställning vad

gäller bearbetningskoncessionens påverkan på jord- och skogsbruket sett till 8 kap. 6 a § minerallagen.

Länsstyrelsen framförde i yttrande den 17 juni 2025 att vi avstyrkte att bearbetningskoncession meddelades och framförde synpunkter på behov av komplettering av miljökonsekvensbeskrivningen. I yttrandet redovisades även inkomna synpunkter från Ödeshögs kommun, intresseorganisationer och enskilda.

Efter att bolaget har bemött inkomna yttranden i ärendet har Bergsstaten på nytt överlämnat ärendet till Länsstyrelsen för samråd enligt 8 kap. 1 § minerallagen och för nytt yttrande avseende tillämpningen av 3 kap., 4 kap. 1-7 §§ och 6 kap. 28-46 §§ miljöbalken.

Vårt yttrande fokuserar främst på det som berör Östergötlands län.

Länsstyrelsens bedömning

Generella utgångspunkter

Den ansökan som nu presenterats bygger på att den förädling av materialet som kommer att ske inom verksamhetsområdet endast utgörs av fysikaliska processer i form av krossning, malning, magnetisk separation och avvattning. Den slutliga anrikningen av jordartsmetaller, niob och zirkonium planeras ske på annan plats som idag inte är känd för Länsstyrelsen. Detta förfarande har avgörande betydelse för bedömningen av verksamhetens omgivningspåverkan och förenlighet med bestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken. I samband med att berörda fastighetsägare och övriga kända sakägare informerades i kungörelse om möjligheten att framföra eventuella invändningar mot miljökonsekvensbeskrivningen har flera organisationer, i yttranden, ifrågasatt om det i dagsläget finns någon känd kommersiellt gångbar och miljömässigt acceptabel metod för att utvinna sällsynta jordartsmetaller ur eudialyt i stor skala. Länsstyrelsen har i detta avseende utgått ifrån att verksamheten kommer att bedrivas på det sätt som bolaget har angivit i sin ansökan och miljökonsekvensbeskrivning. Länsstyrelsens ställningstagande gäller således endast under dessa omständigheter.

Enligt Högsta förvaltningsdomstolens dom, den 22 februari 2016, i mål nr 2047-14 ("Norra Kärr") ska alla markanspråk som är en följd av koncessionen beaktas vid tillämpningen av 3 och 4 kap. miljöbalken.

Med utgångspunkt från domen har Länsstyrelsen vid bedömningen enligt 3 och 4 kap. miljöbalken i det aktuella ärendet på ett övergripande plan beaktat att bolaget utöver verksamhetsområdet kommer att anlägga vägförbindelse vid en eventuell framtida gruvdrift. Detaljer kring denna och övrig infrastruktur hanteras dock i huvudsak i en framtida miljöprövning.

Ekologiskt känsliga områden

Enligt 3 kap. 3 § miljöbalken ska mark- och vattenområden som är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt, så långt som möjligt, skyddas mot åtgärder som kan skada naturmiljön. Länsstyrelsen har under processen framfört att Hålaveden är ett sådant ekologiskt känsligt område som utmärker sig vad gäller bibehållna natur- och kulturmiljövärden knutna till ålderdomligt, småskaligt och mångformigt odlingslandskap med bland annat gårdar och byar i anslutning till koncentrationer av ängs- och hagmarker.

Ängs- och hagmarker är mycket ekologiskt känsliga och värdena är ovillkorligen beroende av betesbruk för sitt bevarande. Detta kräver i sin tur livskraftiga lantbruk i närområdet.

En hög andel av betesmarkerna i denna del av Hålaveden är klassade som så kallade särskilda värden (hög miljöersättning inom jordbrukarstödsystemet), inte minst i Lakarp, Kopparp, Narbäck, Holkaberg, Krokek och Munkeryd.

Vidare är Hålavedsbygden upptagen som värdefull helhetsmiljö i "Nationell bevarandeplan för odlingslandskapet" (Naturvårdsverkets rapport 4815, 1997). Bevarandeplanens huvudsyfte är att presentera de, i ett nationellt perspektiv, mest bevarandevärda ängs- och hagmarkerna och värdefulla helhetsmiljöer i odlingslandskapet. Andra syften med planen är bland annat att utgöra underlag för tillämpningen av bestämmelserna i naturresurslagen om ekologiskt känsliga områden och områden av riksintresse som numera återfinns i 3 och 4 kap. miljöbalken.

Trots att koncessionsområdet kraftigt har reducerats i jämförelse med den tidigare ansökan om bearbetningskoncession som inleddes av Tasmot AB under 2012, bedömer Länsstyrelsen att flera lantbruksföretag påtagligt kommer att påverkas negativt av en gruvetablering. Dessa företag är i många fall beroende av intäkter från flera näringar för sin överlevnad. En påverkan på en begränsad

del kan därför riskera att få följdverkningar som leder till en större total påverkan. Till exempel kan minskade intäkter från skogsbruket försämra förutsättningarna för företag som även håller betesdjur att fortsätta med sin verksamhet. Detta kan innebära att förutsättningarna för upprätthållandet av de höga värden som finns inom Hålaveden påtagligt försämras.

Av förarbetena till lagen om hushållning med naturresurser m.m. framgår att god hushållning med landets naturresurser innebar att ekonomiska intressen skulle bedömas i förhållande till ekologiska, sociala eller samhällsekonomiska intressen av mer långsiktig karaktär. Bestämmelser om hushållning med mark- och vattenområden finns i dag i 3 och 4 kap. miljöbalken och i hushållningsförordningen.

Sveriges geologiska undersökning (SGU) har i yttrande framfört att fyndigheten vid Norra Kärr är mycket viktig för Sveriges samt EU:s försörjning av sällsynta jordartsmetaller (Rare Earth Elements, REE), till bland annat permanentmagneter i elektriska motorer. Norra Kärr är en av Europas rikaste REE-fyndigheter. Särskilt är andelen så kallade tunga sällsynta jordartsmetaller relativt hög. Inom EU finns idag ingen produktion av sällsynta jordartsmetaller. Både sällsynta jordartsmetaller och niob finns också på EU:s lista över kritiska och strategiska råvaror.

EU:s förordning om kritiska råmaterial (EU 2024/1252) ställer krav på ökad utvinning av kritiska och strategiska råmaterial i medlemsstaterna, i syfte att minska sårbarhet och öka försörjningsrisker i Sverige och i EU.

SGU framför därför att de anser att myndighetens riksintresseanspråk ska tillmätas mycket stor betydelse i aktuellt ärende.

Mot bakgrund av det höga samhällsekonomiska värde som fyndigheten vid Norra Kärr utgör bedömer Länsstyrelsen, vid en avvägning mellan behovet av att skydda ekologiskt känsliga områden och att utvinna fyndigheten, att företräde bör ges för utvinningen av metaller. Vid en tillståndsprövning enligt miljöbalken, som behöver genomföras innan en gruva kan etableras, bör dock hänsyn tas till förutsättningarna att bibehålla de värden som finns i omgivningen för att i så stor utsträckning som möjligt begränsa negativ påverkan.

Förslag till villkor

Mot bakgrund av de höga värden som finns i området bedömer Länsstyrelsen att bolaget i den fortsatta projekteringen och driften bör ta den hänsyn som är skälig för att begränsa negativ påverkan på jord- och skogsbruket som är en förutsättning för att upprätthålla värdena i det ekologiskt känsliga området Hålaveden. Vid utformning av verksamheten och tekniska lösningar bör de alternativ väljas som ger minst direkt och indirekt påverkan.

Jord- och skogsbruk

Enligt 3 kap. 4 § miljöbalken är jord- och skogsbruk av nationell betydelse.

Brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk.

Skogsmark som har betydelse för skogsnäringen ska så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra ett rationellt skogsbruk.

Bolaget har redogjort för att det inom verksamhetsområdet idag finns 16,55 hektar åkermark, 31,39 hektar betesmark (öppen mark) samt 175,42 hektar skogsmark. Utöver den direkta påverkan som sker genom ianspråktagande av dessa arealer bedömer Länsstyrelsen att gruvverksamheten även kan påverka förutsättningarna för jord- och skogsbruk på angränsande arealer till följd av grundvattensänkning, försämrad arrondering eller begränsad tillgänglighet.

Länsstyrelsen bedömer att fyndigheten vid Norra Kärr utgör ett sådant väsentligt samhällsintresse som motiverar ianspråktagande av odlingsmark. Mot bakgrund av att fyndigheten har en bestämd lokalisering bedömer Länsstyrelsen att behovet inte kan tillgodoses genom att annan mark tas i anspråk. Genom att bolaget beslutat att genomföra den slutliga anrikningen av metaller på annan plats begränsas behovet av att ta odlingsmark i anspråk väsentligt.

Länsstyrelsen bedömer att den brukningsvärda jordbruksmark och den skogsmark som planeras att tas i anspråk inom

bearbetningskoncessionen inte är av sådan omfattning att bearbetningen kan anses medföra en sådan väsentlig skada på jord- eller skogsbruket som avses i 8 kap. 6 a § minerallagen och som motiverar att bergmästaren underrättar Jordbruksverket respektive Skogsstyrelsen om bearbetningen.

Länsstyrelsen bedömer sammantaget att den påverkan på jord- och skogsbruk som kan förväntas av bearbetningen är av en sådan omfattning att åtgärden får anses vara förenlig med bestämmelserna i 3 kap. 4 § miljöbalken. Vidare bedömer Länsstyrelsen att hänsyn till jord- och skogsbruk kommer att behöva tas vid den tillståndsprövning enligt miljöbalken som behöver genomföras innan en gruva kan etableras. Inom denna prövning bör bland annat utformningen av anslutningsvägar till koncessionsområdet utredas så att de kan anpassas för att inte försvåra brukandet av jord- och skogsbruksmark. Länsstyrelsen anser även att en gedigen uppföljning av verksamhetens påverkan på grundvattennivåerna i omgivningen kommer att behöva ske, för att följa upp att de antaganden och utredningar som bolaget genomfört är riktiga. Gruvverksamheter omfattas av förordningen (1998:901) om verksamhetsutövarens egenkontroll. Inom egenkontrollen bör därför bland annat verksamhetens påverkan på grundvattennivåer följs upp. Denna kontroll bör då preciseras i ett kontrollprogram.

Riksintresse för yrkesfiske – Vättern (RI YF 75 S)

Påverkan på riksintresset för yrkesfiske i Vättern bedöms främst kunna ske genom påverkan på betydelsefulla lekområden för röding som är belägna vid Stavabäckens mynning. De sätt verksamheten bedöms kunna påverka dessa lekområden är genom utsläpp av förorenande ämnen, ändrat vattenflöde och grumling.

Länsstyrelsen bedömer att det trots de kompletterande uppgifter som bolaget har redovisat återstår flera frågor kring hur verksamheten kan behöva anpassas och vilka skyddsåtgärder som kan behöva vidtas för att inte skada lekområdena och därigenom påverka riksintresset för yrkesfiske.

Länsstyrelsen bedömer dock att dessa frågor är möjliga att hantera inom ramen för en tillståndsprövning enligt miljöbalken, som behöver genomföras innan en gruva kan etableras. Vid en sådan prövning bör det finnas förutsättningar att ställa krav på bland annat reningsutrustning och flödesutjämnande åtgärder samt föreskriva

villkor som reglerar bland annat vilka halter och totala mängder av förorenande ämnen som kan tolereras i utgående vatten. Utifrån detta bedömer Länsstyrelsen att riksintresset för yrkesfiske inte utgör hinder mot att tillstyrka att bearbetningskoncession meddelas.

Inom en tillståndsprovning enligt miljöbalken behöver även verksamhetens påverkan på miljö kvalitetsnormer för vatten slutligt avgöras. Vid provningen behöver då säkerställas att verksamheten bedrivs så att vattenmiljön i vattenförekomsten Vättern inte försämras på ett otillåtet sätt, och att verksamheten inte kommer att äventyra möjligheten att uppnå den status som vattnet ska ha enligt en miljö kvalitetsnorm.

Riksintresse för naturvård

Vättern (NRO 05 001)

Vättern utgör riksintresse för naturvård bland annat för sin förstklassiga vattenkvalitet och intressanta fauna. Vättern har en mycket artrik fiskfauna och hyser 28 olika fiskarter. I sjön finns flera glacialrelikter som exempelvis röding, hornsimpa och vitmärla.

Förutsättningar för bevarande är att området undantas från ingrepp som till exempel föroreningsutsläpp.

Länsstyrelsen bedömer att det med tillräcklig rening och försiktighetsåtgärder kan gå att förena verksamheten med riksintresset.

Länsstyrelsen bedömer utifrån ansökan och komplettering att bearbetningskoncession därför kan vara förenlig med riksintresset.

Norra Kärr (NRO 05 003)

Mineralfyndigheten vid Norra Kärr utgör riksintresse för naturvården på grund av sin intressanta mineralsammansättning. Den del av fyndigheten som är belägen i Östergötland omfattas inte av den planerade brytningen. I riksintressebeskrivningen framhålls att naturvårderna kommer att bestå om delar av området undantas från mineralbrytning.

Bolaget påtalar att det preliminära verksamhetsområdet täcker hela riksintresset för naturvård. De menar att det skulle kunna vara möjligt att bevara delar av den del som ligger i Östergötland. Men de

kan inte utesluta att även den delen kommer att behöva tas i anspråk.

Länsstyrelsen vill understryka vikten av att lämna delar av riksintresset orört om så är möjligt. Vid en avvägning mellan riksintressena bedömer Länsstyrelsen att riksintresset för naturvård inte bör utgöra något hinder för att meddela bearbetningskoncession.

Riksintresse värdefulla ämnen och mineral

Norra kärr utgör riksintresseanspråk för värdefulla ämnen eller material enligt 3 kap. 7 § miljöbalken.

Sveriges geologiska undersökning (SGU) anger i sitt yttrande att syftet med riksintressen är att peka ut fyndigheter som har specifika egenskaper och är viktiga för samhällets behov och därför utgör riksintressestatusen ett anspråk för utvinning, idag eller i framtiden. Syftet är alltså tillgodogöra sig ämnet eller materialet i fyndigheten. Länsstyrelsen bedömer därför, utifrån SGU:s yttrande, att den planerade verksamheten är förenlig med riksintresset.

Riksintresse för kommunikationer – väg E4 (RI Ko V b 0169)

Påverkan på riksintresset för kommunikationer (väg E4) väntas främst kunna ske genom ökad sättningsrisk till följd av grundvattenavsänkning, ökat flöde genom vägtrummor som riskerar att orsaka översvämning och erosion samt vibrationer, luftstöt vågor och stenkast orsakade av sprängning. Länsstyrelsen bedömer att verksamheten kan komma att behöva anpassas utifrån dessa risker för att inte orsaka skada på riksintresset. Länsstyrelsen bedömer dock att dessa frågor bör vara möjliga att hantera inom ramen för en tillståndsprövning enligt miljöbalken som krävs innan en gruva kan etableras.

Bolaget har kompletterat sin redovisning av verksamhetens förväntade påverkan på riksintresset till följd av den beräknade grundvattensänkningen. Bolaget har även lämnat exempel på hur denna fråga kan hanteras genom villkor i ett tillstånd enligt miljöbalken som fastslår begränsningsvärden för hur stora differentialrörelser (töjning) som kan godtas över objektets längd eller bredd. Utifrån sökandens redogörelse bedömer Länsstyrelsen

att denna fråga är möjlig att hantera inom ramen för en tillståndsprövning enligt miljöbalken som säkerställer att inte någon otillåten påverkan på riksintresset sker.

Länsstyrelsen bedömer vidare att det inom en tillståndsprövning enligt miljöbalken även bör utredas om flödesutjämnande åtgärder behöver vidtas för att inte orsaka skador på och omkring vägtrummor. Villkor bör även föreskrivas som reglerar maximala vattenflöden som får ledas från verksamheten.

Vid en tillståndsprövning enligt miljöbalken bör även behovet av skyddsåtgärder för att minska risken för stenkast, vibrationer och luftstöt vågor vid sprängning utredas. Länsstyrelsen bedömer dock att det bör finnas förutsättningar att vidta skyddsåtgärder och anpassa sprängsalvor så att sprängningarna inte orsakar skada på riksintresset till följd av sprängning. Krav om sådana skyddsåtgärder bör även vara möjliga att reglera genom villkor i ett tillstånd enligt miljöbalken.

Riksintresse för vattenförsörjning

Inom Vättern finns två dricksvattenanläggningar som är utpekade som riksintresse för vattenförsörjning enligt 3 kap. 8 § miljöbalken. Det är endast dricksvattenanläggningarna som är utpekade som riksintressen. De aktuella dricksvattenanläggningarna är belägna i södra delen av Vättern, utanför Östergötlands län.

Länsstyrelsen bedömer att riksintresse för vattenförsörjning utgör ett prioriterat riksintresse och ska ges företräde framför riksintresset för värdefulla ämnen och mineral. Även om endast dricksvattenanläggningarna inom Vättern är utpekade som riksintressen anser Länsstyrelsen att verksamheten behöver anpassas så att den inte påverkar Vätterns betydelse som råvattentäkt.

Länsstyrelsen bedömer att påverkan på riksintresset kan komma att ske genom utsläpp av förorenande ämnen till ytvatten. Enligt miljökonsekvensbeskrivningen kommer vatten från verksamheten avledas till Gyllingesjön och vidare till Vättern via Stavabäcken. Bolaget har uppgett att vattnet kommer att renas innan det släpps från verksamhetsområdet. Länsstyrelsen bedömer att frågorna om vilka reningstekniker som ska tillämpas och vilka föroreningshalter som kan tillåtas i utgående vatten är centrala frågor som kommer att

behöva utredas noggrant i en kommande tillståndsprövning enligt miljöbalken. Utifrån den miljökonsekvensbeskrivning och den karakterisering av avfall som presenterats bedömer Länsstyrelsen att det genom att säkerställa att verksamheten använder bästa teknik inom såväl processer som för behandling av utgående vatten, och genom att föreskriva villkor som reglerar vilket föroreningsinnehåll som kan tillåtas i utgående vatten från verksamheten, bör vara möjligt att bedriva verksamheten utan otillåten skada på riksintresset för vattenförsörjning.

Riksintresse för energiproduktion (vindkraft)

Det riksintresse för vindkraft som redogörs för ligger inom Jönköpings län. Länsstyrelsen tar därför inte ställning till verksamhetens påverkan på riksintresset.

Energimyndigheten har tagit fram ett förslag på ny sektorsbeskrivning för riksintresseanspråk för energiproduktion och energidistribution. Sektorsbeskrivningen innehåller nya kriterier för utpekande av riksintresseanspråk för bland annat landbaserad vindkraft. Utifrån de nya kriterierna har inte något riksintresseanspråk för landbaserad vindkraft föreslagits i närheten av det verksamhetsområde som ansökan om bearbetningskoncession avser. Länsstyrelsen har beretts möjlighet att lämna synpunkter på förslagen senast den 18 december 2025.

Riksintresse för totalförsvarets anläggningar (MSA-område)

Delar av det planerade verksamhetsområdet ligger inom område av riksintresse för totalförsvarets anläggningar (MSA-område) vilka kan skapa begräsningar gällande höga objekt.

Bolaget har angett att det inom planerat verksamhetsområde inte kommer att finnas några särskilt höga objekt förutom upplag av gråberg och sand som maximalt kommer att vara 35-40 meter höga i förhållande till lokal markyta.

Bolaget uppger även att alla höga objekt som planeras inom MSA-områden ska remitteras till Försvarmakten för bedömning av påtaglig skada på riksintresse för totalförsvarets militära del och bolaget bedömer att utformningen av verksamheten kommer att kunna anpassas för att tillgodose eventuella önskemål från

Försvarsmakten. Länsstyrelsen delar bolagets uppfattning och bedömer att denna fråga kommer att kunna hanteras på ett godtagbart sätt i en framtida tillståndsprövning enligt miljöbalken.

Riksintresse rörligt friluftsliv

Området av riksintresse för rörligt friluftsliv enligt 4 kap. 2 § miljöbalken - Vättern med öar och strandområden - ligger i Östergötlands län inte inom verksamhetsområdet. I Jönköpings län ligger dock en mindre del av det inom verksamhetsområdet. Länsstyrelsen tar därför inte ställning till verksamhetens påverkan på riksintresset.

Natura 2000

De Natura 2000-områden som Länsstyrelsen Östergötland bedömer kan komma att beröras av verksamheten är Vättern (södra SE0310432, östra SE0230269, norra SE0240099 och västra SE0540225) samt Holkaberget (SE0230331) och Narbäck (SE 0230332).

Påverkan på Natura 2000-områden prövas slutligt i samband med tillståndsprövning enligt miljöbalken. Frågan om behov av anpassningar och skyddsåtgärder hanteras därför först i det skedet.

Länsstyrelsen gör bedömningen att områdena utifrån sin status som riksintresseområden inte utgör hinder mot att meddela bearbetningskoncession.

Landskapsbild och kulturmiljö

Länsstyrelsen bedömer att det vid en eventuell framtida prövning av gruvbrytning enligt 9 och 11 kap. miljöbalken även ska tas hänsyn till områdets kulturhistoriska bakgrund och sammanhang som ett småskaligt odlingslandskap. Därutöver krävs tillståndsprövning enligt 2 kap. kulturmiljölagen om verksamheten riskerar att påverka fornlämningar. Länsstyrelsen bedömer dock att dessa frågor får anses ha utretts på ett godtagbart sätt för att ta ställning till ansökan om bearbetningskoncession.

Kommunal översiktsplan

Verksamheten är inte förenlig med gällande översiktsplan för Ödeshögs kommun, vilket har framförts i Ödeshögs kommuns

remissyttrande. Länsstyrelsen förutsätter att kommande eventuella behov av detaljplaneläggning överenskomms med berörd kommun.

De som medverkat i beslutet

Beslutet har fattats av avdelningschef Jonas Källming med naturvårdshandläggare Ulrika Larsson som föredragande. I den slutliga handläggningen har också miljöskyddshandläggare Karl-Martin Axelsson, vattenhandläggare Kristina Grill, handläggare förörenade områden Magnus Kviele, lantbrukskonsulent Anders Eliasson, samhällsbyggnadsdirektör Jan Persson, antikvarie Marcus Adamsson samt länsjurist Martina Willgert medverkat.

Denna handling har godkänts digitalt och saknar därför namnunderskrift.